

Jan Gliściński

"Die Eschatologie des Hilarius von Poitiers. Ein Beitrag zur Dogmengeschichte des vierten Jahrhunderts", Michael Durst, Bonn 1987 : [recenzja]

Collectanea Theologica 59/1, 177-178

1989

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Michael DURST, *Die Eschatologie des Hilarius von Poitiers. Ein Beitrag zur Dogmengeschichte des vierten Jahrhunderts*, Bonn 1987, Borengasser, s. XLIV + 386.

Eschatologia Ojców Kościoła jest, jak się wydaje, dziedziną stosunkowo mało znaną. Kompleksowe i dogłębne jej opracowania należą chyba jeszcze do przyszłości. W jakiejś mierze lukę tę wypełnia ubiegłowieczna (sic!) książka L. Atzbergera, *Geschichte der christlichen Eschatologie innerhalb der vornicänischen Zeit*, Freiburg im Br. 1896 (przedruk: Leiden 1970). Z najnowszych publikacji na szczególniejszą uwagę zasługują m.in. akta sympozjum patrystycznego, jakie odbyło się w Institutum Patristicum Augustinianum w Rzymie w 1977 r., wydane następnie drukiem w zeszytzie Augustinianum 17 (1978) 1—282, który nosi tytuł *Studi sull'eschatologia*, jak również akta sympozjum patrystycznego zorganizowanego przez Wydział Literatury Chrześcijańskiej i Klasycznej Papieskiego Uniwersytetu Salezjańskiego w Rzymie w 1984 r., które ukazały się staraniem prof. S. Feliciego w książce zatytułowanej *Morte e immortalità nella catechesi dei Padri del III—IV secolo*, Libreria Ateneo Salesiano, Roma 1985, s. 292. Są to bez wątpienia cenne pozycje, mogące przynieść wiele korzyści osobom interesującym się sprawami eschatycznymi w ujęciu Ojców. Trzeba jednak przy tej okazji zaznaczyć, iż stosunkowo nieznaczna liczba świadków starożytnej tradycji chrześcijańskiej doczekała się jak do tej pory jakichś gruntowniejszych opracowań w tej materii. Do grupy tej należą zwłaszcza Ojcowie Apokryfscy (A. Fernandez), św. Justyn (L. W. Barnard), św. Cyprian (A. Fernandez), św. Ambroży (J. Niederhuber), św. Hieronim (J. P. O'Connell), św. Augustyn (H. Eger) i św. Grzegorz Wielki (J. H. Hill). Do grona tego dochodzi obecnie św. Hilary z Poitiers, właśnie dzięki omawianej przez nas pozycji książkowej.

Praca M. Dursta składa się z wykazu bibliograficznego, wstępu, trzech części, dwóch suplementów oraz indeksów: biblijnego, hilariańskiego, starożytnych i współczesnych autorów oraz indeksu rzeczowego. Pierwsza część, licząca pięć rozdziałów, poświęcona jest problematyce śmierci w ujęciu biskupa Poitiers. W rozdziale pierwszym autor przedstawia antropologię hilariańską, w myśl której człowiek jest bytem złożonym ze śmiertelnego ciała i nieśmiertelnej duszy, tworzących jedność. W formie ekskursu M. Durst porusza kwestię *corporalitatís animae* powstałą na bazie sporządzonego w sposób alegoryczny przez biskupa Poitiers *Komentarza do Ewangelii św. Mateusza*. W drugim z kolei rozdziale autor omawia znaczenie śmierci, która zdaniem św. Hilarego polega na rozdzieleniu duszy od ciała, jest powszechna, wynika z prawa natury i stanowi następstwo grzechu pierworodnego. Rozdział trzeci traktuje o przezwyciężeniu śmierci. Autor przedstawia w nim naukę biskupa Poitiers na temat przeznaczenia człowieka do wieczności, jak również zbawczego dzieła Chrystusa, który przez swoje wcielenie przebóstwił naturę ludzką, a przez swoją mękę, śmierć i zmartwychwstanie pokonał głównego wroga człowieka. Przystąpienie do zbawczego dzieła Chrystusa polega na koherencji między wiarą i uczynkami, wymaga przyjęcia chrztu św., uczestniczenia w Eucharystii, słuchania i stosowania w życiu prawd zawartych w Słowie Bożym, tudzież korzystania z dobrodziejstw sakramentu pokuty. Kościół w którym każdy człowiek ma możliwość uświęcania siebie, jest zdaniem św. Hilarego wspólnotą zbawienia. W rozdziale czwartym M. Durst omawia wartość śmierci, w piątym zaś dokonuje podsumowania wyników, do jakich doszedł w swojej pracy badawczej nad problematyką śmierci w ujęciu biskupa Poitiers.

Część druga, która jest zatytułowana *Unterwelt—Zwischenzustand—Totenreich*, składa się z ośmiu rozdziałów. W pierwszym z nich autor analizuje różne określenia, jakie biskup Poitiers stosuje na oznaczenie świata podziemnego (*Unterwelt*). Są to: *inferi, profundum-profunda, tartarus, abyssus*. W rozdziale drugim M. Durst dokonuje opisu położenia i wyglądu tego swi-

ta, przypominającego w ujęciu św. Hilarego ogromne więzienie lub studnię. Trzy następne rozdziały poświęcone są kolejno sprawie zejścia dusz do świata podziemnego oraz losowi zgotowanemu w nim duszom sprawiedliwym (*sinus Abrahae*) i niesprawiedliwym. W rozdziale szóstym autor omawia zstąpienie Chrystusa do królestwa zmarłych (*Totenreich*), w siódmym zaś przedstawia szczególną pozycję, jaką na tamtym świecie zdaniem biskupa Poitiers zajmują męczennicy, poruszając przy tej okazji sprawę stanu przejściowego (*Zwischenzustand*), w którym znajdować się oni będą przez jakiś czas w niebie. Ostatni rozdział tej części, podobnie do poprzedniej, zawiera wnioski autora dotyczące omówionej problematyki.

W trzeciej części swojej pracy, składającej się z sześciu rozdziałów, M. Durst przedstawia sprawę końca świata i jego losu w ujęciu św. Hilarego. W rozdziale pierwszym traktuje o czasie trwania świata, o momencie, w którym nastąpi jego kres i o znakach poprzedzających to wydarzenie. Rozdział drugi jest poświęcony powtórnemu przyjsciu Chrystusa, znakom i zjawiskom, jakie mu towarzyszyć będą oraz miejscu, w którym nastąpi objawienie się Syna Bożego w chwale. W rozdziale trzecim autor omawia problematykę związaną ze zmartwychwstaniem umarłych, w którym dusze ponownie połączą się z ciałami. Kolejny rozdział dotyczy sądu ostatecznego. Jest w nim mowa o jego dniu, o Chrystusie jako Sędzi, o przedmiocie sądu, o ogniu i o sądzie nad diabłem. W piątym rozdziale autor traktuje o karze i nagrodzie. Jedną jak i druga będzie wieczna. Grzesznicy dostąpią kary, sprawiedliwi zaś będą cieszyć się nieprzemijającym szczęściem, wspólnotą z aniołami, oglądaniem Boga i wiecznym pokojem.

Biskup Poitiers odznaczył się, jak wiadomo, w wybitny sposób w walce przeciw arianizmowi, który w IV w. doprowadził Kościół do kryzysu na ogromną skalę. Trzeba jednocześnie przypomnieć i o tym, że dzieła biskupa Poitiers przyczyniły się w niemałym stopniu do rozwoju egzegezy biblijnej i wywarły znaczny wpływ na kształt takich dyscyplin teologicznych jak chrystologia, soteriologia, nauka o łasce, pneumatologia i eklezjologia. Wszystkie te zagadnienia w ujęciu św. Hilarego stały się przedmiotem badań, zwłaszcza w ostatnich dziesiątkach lat, i doczekały się odpowiednich opracowań. W sposób, jak się wydaje, niezadowolający i niewystarczający przestudiowane zostały antropologia i sakramentologia biskupa Poitiers. Prawie zupełnie nie tknięta pozostawała dotychczas eschatologia św. Hilarego. Dlatego też książka M. Dursta zasługuje na szczególną uwagę i żywe zainteresowanie. Badania nad tą problematyką jej autor prowadził — jak sam wyznaje — z myślą o uzyskanie promocji doktorskiej na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu Fryderyka Wilhelma w Bonn, co niewątpliwie odbiło się na strukturze jego pracy. Trzeba jednak przyznać, iż zadanie, jakie M. Durst postawił przed sobą, było ambitne. Św. Hilary nie napisał bowiem żadnego dzieła na temat eschatologii, tak jak uczynił to na przykład św. Augustyn, który dwudziestą księgę *De civitate Dei* poświęcił tej właśnie problematyce. Myśli biskupa Poitiers dotyczące rzeczy ostatecznych rozsiane są w różnych jego dziełach i charakteryzuje je ewolucja. Niemały wpływ miał na to pobyt św. Hilarego na banicji. Autor omawianej przez nas książki zdołał ewolucję tę w sposób umiejętny ukazać. Ktokolwiek dzisiaj chciałby mówić czy też pisać na temat eschatologii biskupa Poitiers, musi sięgnąć do jego dzieła.

ks. Jan Gliściński SDB, Warszawa

Jürgen MOLTMANN, *Was ist heute Theologie? Zwei Beiträge zu ihrer Vergegenwärtigung*, Freiburg-Basel-Wien 1988, Verlag Herder, s. 102 (*Quaestiones disputatae*, t. 114).

Rzymski Instytut „della Enciclopedia Italiana” zwrócił się przed paru laty do jednego z wybitniejszych teologów protestanckich doby współczesnej, którego nazwisko stało się głośne z chwilą opublikowania przez niego „Teo-